

۲- بررسی علل کمبود و نارساییها در عرضه گوشت مرغ

پرورش طیور در ایران سابقه طولانی دارد و از دیرباز ساکنین روستاها و حتی شهرهای کوچک با نگهداری تعدادی مرغ و خروس و سایر انواع طیور اهلی، نیازهای خود را از بابت گوشت و تخم مرغ، تأمین می کردند. تا قبل از تولید صنعتی و انبوه مرغ و تخم مرغ، دو کالای مذکور، عمدتاً "بصورت انفرادی و در حجم کم، توسط روستائیان تولید و به بازار مصرف عرضه می گردید. این روند تولید و عرضه از روستا به شهر تا سال ۱۳۳۹ کماکان ادامه داشت.

تولید صنعتی گوشت مرغ و تخم مرغ در ایران، به اواسط دهه ۱۳۴۰ برمیگردد و تا قبل از آن، گوشت مرغ بعنوان یک کالای نسبتاً "لوکس و تجملی تلقی می شد، که بیشتر جهت پذیرائی از میهمانان و بیماران مورد مصرف قرار می گرفت. با آغاز تدریجی تولید انبوه آن در کشور که ناشی از افزایش مصرف در اثر عواملی نظیر افزایش جمعیت، تغییر الگوی مصرف خانوارها و... بود، قیمت گوشت مرغ که بالاتر از قیمت گوشت قرمز بود، به سطحی پائین تر از قیمت گوشت قرمز، تنزل یافت.

صنعت مزبور، که در اثر سیاستهای غلط رژیم گذشته بصورت غیر صحیح بنیان گذاری شده بود، در حقیقت مونتاز صنعت پرورش طیور بود و کاملاً وابسته. واردات انواع مختلف جوجه یکروزه، تخم مرغ نطفه دار، دارو و واکسن، مواد اولیه خوراک طیور، انواع مکملهای خوراک طیور، ماشینهای جوجه کشی و سایر ادوات و وسائل مورد نیاز

این رشته از صنعت، نمونه بارز وابستگی بود. متأسفانه، بعلمت عدم برنامه حمایتی صحیح و سیاست غلط رژیم گذشته در حمایت از صنعت مونتاز و وابسته مرغداری صنعتی، بدون اتکاء به منابع داخلی، بجای اجرای طرحهای زیربنائی در اصلاح نژاد طیور بومی، بتدریج از جمعیت مرغهای بومی کاسته شد، بطوریکه امروزه جوامع روستائی که در گذشته‌های دور تأمین‌کننده عمده مرغ و تخم مرغ شهرنشینان بودند، به خیل مصرف‌کنندگان مرغ و تخم مرغ مرغداریهای صنعتی پیوستند.

در این مقاله، با مروری اجمالی بر تولید و روش توزیع مرغ در دو مقطع قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، علل کمبود و نارسائیهادر عرضه گوشت مرغ مورد بررسی قرار خواهد گرفت. طی سالهای ۱۳۵۱ - ۱۳۵۷، تولید گوشت مرغ در مرغداریهای صنعتی بیش از ۳ برابر شده بود و از ۷۱ هزار تن در سال ۱۳۵۱ به ۲۳۶ هزار تن در سال ۱۳۵۷ بالغ گردید (جدول شماره ۱). بدین معنی که تولید گوشت مرغ در کشور، لغایت سال ۱۳۵۷ - علیرغم کاهش تولید در سال ۱۳۵۶ - روندی صعودی داشته است.^(۱) این درحالی بود، که همه ساله مقدار معتناهی گوشت مرغ منجمد نیز وارد کشور می‌گردید. علاوه بر اینها، توزیع گوشت قرمز در کشور نیز - بخصوص در سالهای ۱۳۵۲ به بعد - قابل توجه بود.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، تولید گوشت مرغ همراه با نوسانات، همچنان سیری فزاینده داشت، ولی شتاب این رشد کمتر از

---

(۱): رشد تولید در سال ۱۳۵۵ نسبت به سال ماقبل آن (۸۰ درصد)، نامعقول بنظر می‌رسد، که علت این اختلاف، تغییر مآخذ آماری است.

جدول ۱- تولید گوشت مرغ طی سالهای

۱۳۵۱ - ۱۳۶۴

واحد: هزار تن

سال	تولید	تغییر نسبت بسال قبل (درصد)
۱۳۵۱ *	۷۱	-
۱۳۵۲ *	۸۲	۱۵/۵
۱۳۵۳ *	۹۸	۱۹/۵
۱۳۵۴ *	۱۱۵	۱۷/۳
۱۳۵۵	۲۰۷	۸۰/۰
۱۳۵۶	۲۰۰	- ۳/۴
۱۳۵۷	۲۳۶	۱۸/۰
۱۳۵۸	۲۳۷	۰/۴
۱۳۵۹	۲۳۰	- ۳/۰
۱۳۶۰	۲۴۵	۶/۵
۱۳۶۱	۲۶۳	۷/۳
۱۳۶۲	۲۷۰	۲/۷
۱۳۶۳	۲۶۰	- ۳/۷
۱۳۶۴	۳۳۳	۲۸/۱

ماخذ: وزارت کشاورزی و دامپروری .
* : ماخذ سالهای مزبور مرکز پژوهشهای بازرگانی،
نظام توزیع محصولات کشاورزی و مواد غذایی
منتخب در ایران .

(۱)

دوره قبل بود (جدول شماره ۲). بطوریکه تولید در سال ۱۳۶۴ نسبت به سال ۱۳۵۸ فقط توانست حدود ۴۰ درصد افزایش یابد. مضافاً بر اینکه مصرف گوشت در کشور بنا به دلائلی که پیشتر ذکر شد، سریعتر از قبل افزایش می یافت و تقاضای برای گوشت مرغ به سبب ارزانی قیمت و دسترسی سهلتر نسبت به گوشت قرمز، روندی صعودی پیدا نمود.

جدول ۲- مقایسه دان مصرفی و گوشت تحویلی قبل و پس از اجرای طرح ۴۲ روزه

شرح	وضعیت قبلی (سال ۱۳۶۳)	وضعیت قبلی (طرح ۴۲ روزه)
تعداد دجوجه گوشتی (میلیون قطعه)	۲۱۲	۳۰۰
دان مصرفی (هزار تن)	۸۵۰	۷۵۰
مرغ تحویلی (هزار تن)	۲۵۵ *	۳۴۵

مأخذ: گزارش عملکرد طرح ۴۲ روزه در مراحل مقدماتی، معاونت امور دام وزارت کشاورزی، مهر ماه ۱۳۴۶.

* : پس از کسر ۲۰ درصد تلفات.

توزیع گوشت مرغ در کشور، تقریباً "از سال ۱۳۴۲ که نقش تولید صنعتی این کالا توسط مرغداریهای صنعتی در بازار فروش بارز ترمی شد، تا مدت کوتاهی پس از شروع جنگ تحمیلی آزاد بود، ولی از آن پس، دولت را "توزیع رابه عهده گرفت.

باتحت کنترل درآمدن توزیع گوشت مرغ توسط دولت، برای هرفرد شهری، سهمیه سرانه ای معادل ۷۰۰ گرم گوشت مرغ در نظر

(۱) : رشد سریع تولید در دوره اول، ناشی از ورود تخم مرغ نطفه دار، جوجه یکروزه گوشتی، مواد اولیه خوراک طیور و سایر نهاده های مورد نیاز از محل درآمد سرشار حاصل از فروش بی رویه نفت بود، در حالیکه در دوره دوم، سعی بر خودانگاشی بر تولیدات داخلی بود.

(۲) : توزیع گوشت مرغ سهمیه ای در سطح روستاها فقط برای مدت کوتاهی بقرار شد، ولی بعداً "برای تشویق تولید روستائی، این امر متوقف گردید.

گرفته شد که در مقابل ارائه کوبن به مغازه داران عضو تعاونی
پرنده و ماهی ، قابل تحویل بود .

در تأمین گوشت مرغ ، معمولاً ۳ عامل موثر است . از سال
۱۳۶۳ با افزایش تدریجی تولید جوجه یکروزه گوشتی در کشور ، مشکل
اصلی در خودکفائی و تأمین گوشت مرغ ، کمبود مواد اولیه خوراک
مرغ و واکسن بود ، که از میان این دو عامل ، مسئله مهم تر تغذیه
است که بیش از ۸۰ درصد از مواد اولیه خوراک مرغ ، باید از خارج
وارد شود (۱) .

یکی از ترکیبات مهم در خوراک مرغ ، ذرت دانه ای است (۲) ،
که سالانه حدود یک میلیون تن از خارج وارد می شود . سهم تولید
داخلی این محصول بسیار ناچیز و در حدود ۱۷ هزار تن (میانگین
تولید سالهای ۱۳۶۲ و ۱۳۶۳) می باشد . بنا بر این تقلیل واردات
ذرت ، تأثیر مستقیمی بر تولید داخلی گوشت مرغ دارد ، چنانکه با
کاهش وزنی حدود ۲۷ درصد در سال ۱۳۶۳ نسبت به سال ۱۳۶۲ ، تولید
داخلی گوشت مرغ حدود ۴ درصد کاهش داشته است (۳) و به تبع افزایش
وزنی به میزان ۳۳ درصد در سال ۱۳۶۴ نسبت به سال قبل آن ، ۲۸
درصد افزایش در تولید داخلی گوشت مرغ مشاهده می شود (جدول شماره
۲) . ملاحظه می شود ، که کاهش واردات ذرت ، به مفهوم افزایش تولید

---

(۱) : مجله مرغداری ایران ، مهر و آبان ۱۳۶۴ ، ص ۱۹ .

(۲) : متوسط سهم ذرت در ترکیبات خوراک مرغ گوشتی ۶۸ درصد برای مرغ
تخم گذار و مرغهای مادر گوشتی و تخمگذار و اجدا دگوشتی و
تخمگذار حدود ۶۳ درصد است که در دوره های مختلف پرورش و تولید
متغیر است .

(۳) : محدود شدن تأثیر کاهش واردات ذرت بر تولید مرغ در سالهای متناظر ،
با احتمال زیاد در استفاده از موجودی ذرت سالهای قبل بوده است .

داخلی آن نبوده و مستقیماً " در تولید گوشت مرغ تأثیر داشته است . محدودیتهای بوجود آمده در درآمد ارزی و مسائل ومشکلات تخلیه کالا در بنادر جنوبی کشور که از مهمترین راههای ورود مواد اولیه خوراک مرغ می باشد، افزایش تولید داخلی گوشت مرغ ، صرفه جوئی در واردات مواد اولیه خوراک مرغ ، کاهش هزینه های تولیدی و همچنین ایجاد انگیزه لازم برای حمایت از تولید خوراک مورد نیاز طیور در داخل کشور، سبب گردیدند تا مسئولان سازمان دامپروری به همراهی دیگر سازمانهای دست اندرکار تولید و توزیع گوشت مرغ ، " طرح پرورش ۴۲ روزه جوجه های گوشتی" را در کشور به مرحله اجرا درآورند .

متعاقب اجرای اجباری طرح از اردیبهشت ماه سال ۱۳۶۴ در سطح کشور، مخالفتی از سوی پرورش دهندگان جوجه گوشتی عنوان شد . این عده معتقد بودند، تا زمانی که کلیه امکانات فراهم نگردیده ، اجرای این طرح نباید اجباری باشد . بلکه باید موجباتی فراهم گردد تا بتدریج مرغداران به انجام این کار تشویق گردند . اگر اجرای طرح در مرغداریهای آزمایشی با موفقیت توأم بوده ، علت آن ، بهره گیری از کلیه امکانات مورد نیاز بوده است . درحالیکه اکثریت قریب باتفاق مرغداریهای کشور ، علی الخصوص آندسته از مرغداریهایی که دارای کد^(۱) می باشند پس از پیروزی انقلاب اسلامی

---

(۱): مرغداریهایی که پس از پیروزی انقلاب اسلامی تأسیس گردیدند ، دارای پروانه از سازمان دامپزشکی نیستند و فقط با موافقت اصولی شروع به فعالیت نمودند . این دسته از مرغداریها دارای کد شناسائی می باشند و به مرغداریهای دارای کد معروفند .

تحت نظر جهاد سازندگی شروع به فعالیت نموده‌اند و از امکانات بسیار جزئی برخوردارند و در سالنهای معمولی، با تکنیکهای ساده و قدیمی اقدام به پرورش جوجه‌های گوشتی می‌نمایند.

عده‌ای دیگر معتقد بودند، طرح ۴۲ روزه طرح خوبی است، لکن این نظر در شرایط زمانی و مکانی خاصی صائب است و نمی‌توان واحدهای مرغداری واقع در مناطق خوش‌آب و هوا را با واحدهای مرغداری واقع در مکانی که آب و هوای آن متغیر است، مقایسه کرد. همچنین ادعا دارند که در هوای بسیار گرم، جوجه به شکل مطلوب رشد نمی‌کند و به امراض مختلفی مبتلا می‌شود. خوراک مرغ نیز بایستی طبق فرمول استاندارد، به مرغدار تحویل شود، در حالیکه این امر اکثراً رعایت نمی‌شود. بعلاوه، جوجه‌های یکروزه تحویلی اغلب نامرغوب و درجه یک نمی‌باشند. کمبود و عدم توزیع به موقع دان و دارو و سایر نهاده‌های مورد نیاز نیز مزید بر علت است. گروهی نیز اعتقاد داشتند، که قرارداد منعقد مابین مرغدار و کمیته اجرائی توزیع مرغ و تخم مرغ وزارت بازرگانی، یکطرفه می‌باشد. زیرا کمیته مزبور بدون توجه به انجام تعهد وظایف محوله سایر سازمانهای ذیربط و مسئول در این امر، که در مقابل عوارض حاصله و خسارتهای وارده به مرغدار، از قبیل دریافت جوجه یا دان نامرغوب و بیماریهای طیور و یا عدم دریافت به موقع سوخت یا نبود و کمبود دارو، مسئول هستند، اقدام به اجرای تعهدات می‌نماید.

لازم به یادآوری است، که در طرح ۴۲ روزه، مرغداران به ازای هر قطعه جوجه یکروزه گوشتی به قیمت ۴۶ ریال و ۲/۵ کیلوگرم دان مرغی به قیمت هر کیلوگرم ۴۰ ریال، پس از کسر حداکثر ۸

درصد تلفات ، ملزم به تحویل ۱۱۵۰ گرم نیمچه گوشتی زنده ، پس از ۶ هفته (۴۲ روز) می باشند . پیش از اجرای طرح ، به ازای هر قطعه جوجه یکروزه گوشتی ، ۴ کیلوگرم دان تحویل مرغدار می شد و ۱۵۰۰ گرم نیمچه گوشتی زنده ، پس از کسر هر میزان تلفات که توسط سازمان دامپزشکی و ادارات تابعه آن در شهرستانها ، تأیید بعمل می آمد ، مطالبه می شد . بعبارتی ، ضریب تبدیل دان به گوشت ، در حالت قبلی $\frac{2}{7}$ کیلوگرم می بود ، که در طرح ۴۲ روزه به ۲ کیلوگرم تقلیل یافت .

در این زمینه ، مسئولین اجرای طرح پیش بینی نموده بودند ، که با صرفه جویی حدود ۱۰۰ هزار تن در مصرف دان وارداتی ، مقدار تولید سالانه گوشت مرغ کشور از ۲۵۵ هزار تن به ۳۴۵ هزار تن افزایش خواهد یافت (جدول شماره ۲) .

طرح ۴۲ روزه ، یکی از بهترین طرحهای پرورش جوجه گوشتی کبابی (Broiler) در کشورهای پیشرفته در صنعت مرغداری است ، بخصوص که در مقابل مصرف دان و داروی کمتر ، گوشت بیشتری تولید می شود . انواعی از گوشت مرغ منجمد که تا سال ۱۳۶۴ نیسز وارد می گردید و حداکثر وزن آنها ۱۲۰۰ گرم بود و مورد استقبال نیز قرار میگرفت ، حاصل چنین طرحی بود .

اصولاً ، "از مهمترین دلایل اجرای طرح ۴۲ روزه پرورش جوجه گوشتی ، مسئله ضریب تبدیل دان به گوشت می باشد . زیرا هزینه دان یکی از بیشترین و مهمترین عوامل در کل هزینه تولید جوجه های گوشتی است . لذا با فراهم آوردن کلیه امکانات لازم و محیط مساعد و مناسب اجرای طرح با ملحوظ داشتن کلیه جوانب امر ، این طرح می تواند در کشور ایران نیز در دراز مدت اجرا شود .

به دنبال نارضایتیهای مرغداران و جهت جبران ضرر و زیان احتمالی، مسئولین امر در مرداد ماه سال ۱۳۶۴ اعلام نمودند، که مرغداران مجازند مرغ خود را بیشتر از مدت معین (۶ هفتگی) نگهدارند و می توانند مازاد تولیدی که علاوه بر قرارداد، حاصل می شود را بصورت آزاد عرضه کنند، تا از این جهت درآمدی برای آنها وجود داشته باشد. از عوارض نامطلوب اجرای این دستورالعمل، افزایش تدریجی قیمت دان، گوشت مرغ، تخم مرغ و ... بسود. اگرچه تحویل تولیدات مازاد بر تعهد مرغداریهای بزرگ تحت پوشش دولت به تعاونیهای مصرفه بصورت مقطعی سبب کاهش نسبی قیمت شد، ولی چون این شیوه توزیع در سطح کشور بمورد اجرا در نیامد و در حوزه محدودی انجام شد و دامه نیز نیافت، تاثیر تعیین کننده ای نداشت. از طرفی، چون مرغدار تنها به خرید جوجه یکروزه نیاز ندارد، بلکه باید دان، دارو و واکسن و غیره را هم از بازار آزاد تهیه کند، قیمت اقلام مذکور نیز افزایش یافته است.

کلیه مسائل و مشکلات مطرح شده از سوی مرغداران که منجر به تحصیل سود کمتری می شد، گروهی را وادار به کاهش دوره های پرورش و در برخی موارد، فروش مرغداری نماید. محدودی نیز ترجیح می دادند تا قسمی از نیمچه های پرورشی را آزاد بفروش رسانیده و جریمه پرداخت نمایند. لذا، علیرغم افزایش تولید و توزیع جوجه یکروزه گوشتی، نارسائیهای در عرضه گوشت مرغ سهمیه بندی شده مشاهده می شد، ولی مرغ آزاد به حد وفور در دسترس نبود. پیرو نارسائیهای مزبور و گله و شکایت شهروندان، مسئولین امر به منظور تامین به موقع و کافی گوشت مرغ کوپنی و همچنین

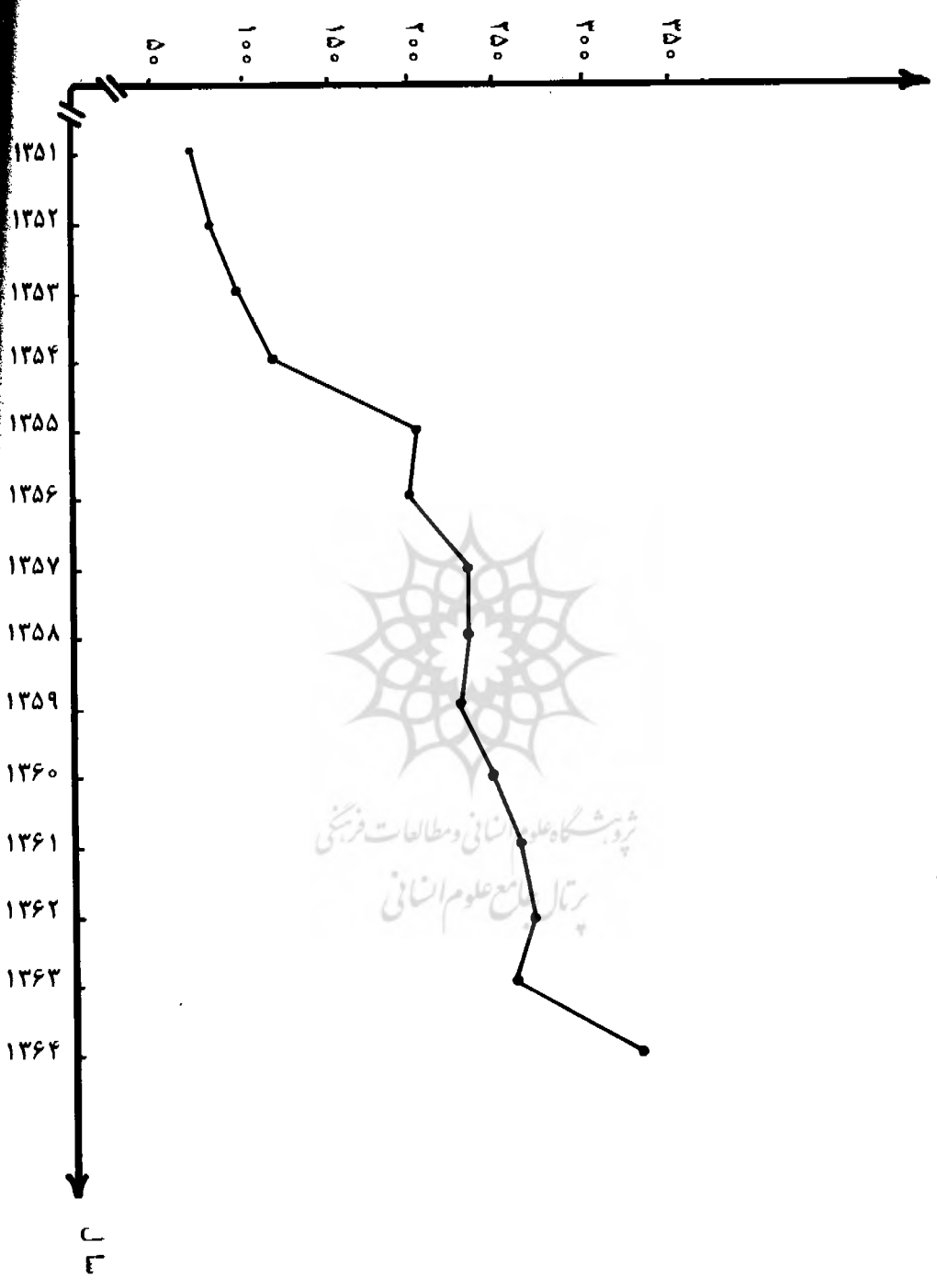
حمایت بیشتر مرغداران، " آئیننامه اجرائی تحویل یکبارهدان در مقابل تولیدات " را در آذرماه سال ۱۳۶۵ به تصویب ستاد تغذیه رساندند. در آئیننامه مزبور پیش‌بینی شده بود، تا به ازای هر کیلوگرم نیمچه زنده تحویلی توسط مرغدار، $\frac{2}{1}$ کیلوگرم دانه تحویل شود و مدت پرورش به ۴۸ تا ۵۰ روز و وزن نیمچه زنده تحویلی به $\frac{1}{5}$ کیلوگرم، تغییر یابد.

در این آئیننامه، هدف از اجرای طرح " جلوگیری از رفت و آمد و مراجعات مکرر مرغدار و صرفه‌جویی در مصرف دانه و جلوگیری از ضایعات در تولید مرغ و تخم‌مرغ و جوجه "، عنوان شده بود. ولی از آنجائیکه اجرای این طرح موکول به تحویل مقدار بیشتری مواد اولیه دانه بود و چنین امری توسط صندوق عمران مراتع امکان نداشت، لذا اجرای آن مقدور نشد و طرح جدیدتری ابلاغ و به مرحله اجرا درآمد. در طرح اخیر، طبق اطلاعیه روابط عمومی وزارت کشاورزی، به ازای هر قطعه جوجه یکروزه گوشتی، $\frac{2}{8}$ کیلوگرم دانه به نرخ دولتی به مرغدار تحویل و در مقابل $\frac{1}{250}$ کیلوگرم نیمچه زنده در محل مرغداری از قرار هر کیلو ۲۲۰ ریال تحویسلس گرفته خواهد شد. دانه مذکور برای ۴۲ روز پرورش و از ۴۲ تا ۴۵ روز، زمان حذف و حمل گله منظور شده است. با اجرای این طرح، از ابتدای تیرماه سال جاری، فروش آزاد گوشت مرغ، ممنوع اعلام گردید.

در شرایط کنونی، نیازی به توسعه صنعت مرغداری نمی باشد، زیرا ظرفیت اسمی حدود ۳ تا ۵ برابر ظرفیت فعلی است، بنابراین باید به توسعه و ایجاد نهاده‌های آن، بخصوص در بخش خوراک طیور

وزن (هزار تن)

نمودار تولید گوشت مرغ در کشور طی سالهای ۱۳۵۱ - ۱۳۶۴

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

پرداخت، لذا، سرمایه‌ها باید به سوی تولید نهاده‌های نظیر کشت ذرت و یا ایجاد کارخانه‌های تولیدکننده مکملها، پودر گوشت و پودر ماهی سوق داده شود. زیرا افزایش سطح تولید جوجه یکروزه در شرایط فعلی کشور، بدون در نظر گرفتن چگونگی تهیه سایر نهاده‌های مورد نیاز تولید و پرورش، نه تنها هیچ مسئله‌ای را حل نخواهد کرد، بلکه بر وابستگی بیشتر می‌افزاید. افزایش بهای خوراک طیور و دارو در بازار آزاد و کمیابی و عدم رعایت نسبت ترکیبات در خوراک طیور، یکی از مهمترین عوارض توزیع بیشتر جوجه یکروزه گوشتی است، که ضمن ناراضی کردن پرورش‌دهندگان، مسائل جنبی دیگری را نیز از جمله افزایش قیمت گوشت مرغ در بر دارد.

پیش‌بینی می‌شود، با توجه به مصوبات اخیر ستاد بسیج اقتصادی کشور و تمهیدات بعمل آمده در مورد خریداری مواد اولیه خوراک طیور با نرخ ترجیحی از سوی صندوق عمران مراع و واگذاری به مرغداران، همچنین افزایش قیمت خرید مرغ از مرغداران (با قیمت ثابت ۱۹۰ ریال نقدی و ۳۰ ریال بصورت سوبسید) که همگی حاکی از حمایت از مرغداران می‌باشد، عرضه گوشت مرغ بصورت منظم ادامه یابد.

منابع و مأخذ:

- وزارت کشاورزی، برنامه پنج ساله توسعه کشاورزی (۱۳۶۲-۱۳۶۶)، کتاب پنجم (دام و طیور).
- وزارت کشاورزی، عملکرد طرح ۴۲ روزه در مراحل مقدماتی، مهر ۱۳۶۴.
- مرکز تحقیقات روستائی و اقتصاد کشاورزی، گزارشهای اقتصادی کشاورزی کشور،
- جهاد سازندگی، طرح اصلاح نژاد و تکثیر و توزیع مرغ بومی.
- برزرگر، نشریه هفتگی کشاورزی و دامپروری، شماره‌های مختلف.
- ستاد بسیج اقتصادی کشور، بولتن شماره ۶۵.